

УДК 591.9(477)(092)Абеленцев

ВАСИЛЬ АБЕЛЕНЦЕВ (1913–1980) — ЖИТТЯ У СВІТІ НАУКИ

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
ННПМ НАН України, вул. Б. Хмельницького, 15, Київ 01601 Україна
E-mail: zoozag@ukr.net

Vasyl Abelentsev (1913–1980): life in the world of science. — Zagorodniuk, I. — The data about the life of the famous scientist, a graduate of Dnepropetrovsk University and a researcher of the Institute of Zoology of the Ukrainian RSR (Kyiv) are presented. After graduation, Vasyl Isakovych prepared a thesis on bats of Transcarpathia, and later he became one of the authors of the first issue of the series “Fauna of Ukraine” (1956) devoted to bats and insectivores. Later, in 1968, he published another issue of the series about the carnivores of the family Mustelidae. He had a wide range of interests and achievements both in research objects (all groups of mammals except aquatic) and research areas (ecology, fauna, population management). Vasyl Abelentsev was one of the most productive collectors, whose collections enriched the stocks of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine (1564 specimens of mammals). Among his most cited publications are the reviews on the bat fauna of Ukraine (1956), on the results of a 30 years long ringing of bats in Ukraine (1970), and on the state of marmot populations in Ukraine (1971).

Key words: mammalogy, fauna of Ukraine, bats, rodents, carnivores, Vasyl Abelentsev.

Василь Абеленцев (1913–1980) — життя у світі науки. — Загороднюк, І. — Наведено відомості про життєвий шлях відомого науковця, випускника Дніпропетровського університету і наукового співробітника Інституту зоології АН УРСР (Київ). Василь Ісакович після закінчення аспірантури захистив дисертацію про кажанів Закарпаття і згодом став одним з авторів першого випуску «Фауни України» (1956), присвяченого кажанам і комахоїдним, а згодом — монографічного випуску про хижих родини Mustelidae у тій самій монографічній серії (1968). Він мав широкий спектр інтересів і доробків як за об'єктами досліджень (всі групи ссавців, окрім водних), так і напрямками досліджень (екологія, фауна, регуляція чисельності популяцій). Василь Абеленцев став одним з найбільш продуктивних колекторів, збори якого увійшли до фондів Національного науково-природничого музею НАН України (1564 зразки ссавців). Найцитованішими є його праці про фауну кажанів України (1956), підсумки 30 років кільцювання рукокрилих в Україні (1970) та про стан популяції бабака в Україні (1971).

Ключові слова: теріологія, фауна України, кажани, гризуни, хижі, Василь Абеленцев.

Вступ

Василь Ісакович Абеленцев — один із найвідоміших теріологів в українській зоології ХХ ст. З його ім'ям пов'язані і початок видання серії «Фауна України» (автор першого і одного з подальших випусків), становлення теріологічної школи в Інституті зоології АН УРСР (ІЗАН), розвиток академічних досліджень у галузі біології мисливських звірів, наповнення наукових фондів колекцій та експозиції Зоологічного музею ІЗАН, що тепер входить до складу Національного науково-природничого музею НАН України (ННПМ).

Попри загалом немалу увагу до долі дослідників, Василю Ісаковичу як науковцю, як виявилось, не було присвячено жодної публікації. Автором впорядковано спогади про нього, як власні, так отримані і від інших колег, а також переглянуто його особову справу, що зберігається в архіві ІЗАН, проаналізовано базу даних щодо теріологічних колекцій ННПМ (основний автор — Л. Шевченко), з огляду на час та географію наукових зборів дослідника, створено профіль дослідника в Scholar Google, на основі чого підготовлено цей стислий нарис. Сподіваємося, що з часом автором або моїми колегами буде підготовлено більш розширений нарис про цього неперевершеного дослідника і знавця фауни.

Рис. 1. Василь Абеленцев на фото різного часу: *a* — фото з мобілізаційних документів (1945 р., 32 р.); *b* — фото на час закінчення аспірантури у вересні 1949 р. (тобто досліднику було 36 років); *c* — фото на час заповнення документів у травні 1967 р. (тобто досліднику було 54 роки). Джерела: *a* — альбом «Ветерани» в бібліотеці ІЗАН, *b–c* — аркуші з особової справи).

Fig. 1. Vasyl Abelentsev on photos from different periods: *a* — photo from mobilization document (1945); *b* — photo at the time of completing his postgraduate studies in September 1949 (i.e. the researcher was 36 years old); *c* — photo taken at the time of filling in of documents in May 1967 (i.e. the researcher was 54 years old) (*a* — album "Veterans" in the library of IZAN, *b–c* — sheets from the personal file 09.21.1949 and 20.05.1967).

Біографічна довідка

Василь Ісакович народився 14 серпня 1913 р. у м. Апостолове Дніпропетровської обл. Після школи, у 1929–1930 рр. навчався на 5-місячних вчительських курсах в Нікополі і надалі вчителював та підвищував свій педагогічний досвід в низці освітніх закладів Нікополя, а згодом Галаганівки, Ордовки і Дергачів Харківської обл., що завершилося навчанням у Харківському учительському інституті у 1935–1937 рр. (диплом з відзнакою).

Після цього поступив до Дніпропетровського університету на біологічний факультет (1.09.1937–29.06.1940)¹, по закінченню якого (диплом з відзнакою) вчителював у м. Сталіне (= Донецьк, 1940–1941), а по війні — в рідному Апостоловому (1944). З травня 1944 до грудня 1945 р. був у війську, отримав кілька нагород, у т. ч. за визволення Варшави та взяття Берліну; мав контузію. За записом в особовій справі, добре знав польську, болгарську, російську і українську, міг читати і писати англійською, німецькою, словацькою і білоруською (записи 1961 та 1967 рр.). Після війни проживав у Києві, по вул. Володимирській 61 (запис 1949 р.) та вул. Кропивницького 4, кв. 5 (записи 1961 і 1967 р.). Був одружений (Клавдія Миколаївна, 1925 р. н.) і виховував трьох дочок (Тетяна, Наталя і Галина — 1944, 1950 і 1952 р. н.).

Все своє трудове життя Василь Ісакович присвятив роботі в Інституті зоології АН УРСР, його особова справа на обкладинці має дати: «почато 1946 р., закінчено 1 вересня 1976 р.» (121 аркуш). Після демобілізації з війська (останній запис — 12.1945, м. Лодзь) поступив до аспірантури при ІЗАН (08.1946–09.1949), після чого став молодшим науковим співробітником цього інституту (1.09.1949–1.09.1950), а з 1.09.1950 і надалі — старшим науковим співробітником. За крайніми датами (1946–1976) пропрацював у ІЗАН 30 років. Помер у віці 67 років, 29 вересня 1980 р., похований на Берківцях, ділянка 81 (ряд 12, місце 26; Київ).

Дослідження

Перша і єдина кваліфікаційна праця В. Абеленцева захищена 29.11.1949 р. за підсумками його аспірантури, яку від пройшов під керівництвом чл.-кор. АН УРСР П. Свириденка, і вона мала назву «Фауна, екологія і господарське значення рукокрилих Закарпатської області» (Абеленцев, 1949). Як дослідника В. Абеленцева згадано у першому повоєнному переліку

¹ У частині документів в особовій справі дослідника та в копії диплома про освіту вказано, що В. Абеленцев навчався в університеті протягом 1935–1940 рр., тобто паралельно з навчанням у Харкові.

науковців України (Список..., 2008: 263)². Рішенням Президії АН 15.09.1952 отримав вчене звання старшого наукового співробітника. У зведенні «Розвиток зоології на Україні» (Мазурович, 1972) його згадано як автора двох випусків «Фауни України» — про кажанів і комахоїдних (1956 р.) та родину куніцевих (1968 р.), те саме є на сайті ІЗАН. Нижче зроблено огляд того, що вдалося відтворити на основі аналізу його внесків в науку і спогадів колег.

Експедиції. За спогадами колег, які бували з ним в полях, щороку В. Абеленцев «найжджав» щонайменше 50–80 днів, нерідко за рік було 120–150 експедиційних днів, тобто до 1/3 всього року. Такий обсяг теренової роботи закономірно завершувався колекціонуванням великого обсягу нових даних, важливих для подальших наукових досліджень. При цьому Василь Ісакович, як згадують колеги, завжди брав весь супутній матеріал, що на перших порах трохи дивувало його напарників по польових дослідженнях, оскільки вони бачили свої задачі тільки у зборі того матеріалу, який відповідав поточній тематиці роботи. Зокрема, він за одну поїздки міг робити такий «типовий» набір робіт: ставити пастки на дрібних ссавців та повутинні тенета на кажанів, стріляти кажанів та перевіряти потенційні їх сховища, ставити капкани та описувати нори гризунів та хижих, препарувати і описувати весь здобутий морфологічних матеріал, збирати і розбирати сов'язі пелетки, описувати сліди (спогади Г. Панова та Л. Шевченко про поїздки протягом 1969–1978 рр.).

Важливою деталлю, про яку автор спеціально розпитував соратників В. Абеленцева (зокрема й Л. Шевченко), було опрацювання матеріалу: весь здобутий матеріал не консервувався у первинному вигляді (зокрема у спирту чи солі), а максимально повно опрацьовувався, включаючи й виварювання та чистку черепів, зокрема й дрібних ссавців. Весь без залишку час, вільний від збору матеріалу, сну, дороги або побутових задач³, Василь Ісакович присвячував розбору й препаруванню зібраних зразків та веденню щоденників. Завдяки цьому в лабораторію доставлявся максимально готовий для подальшого депонування в колекціях матеріал і щоденникові записи були також цілком готові для подальшої роботи.

Колекції. Закономірним результатом інтенсивних експедиційних досліджень було те, що ним здобувався цінний матеріал, зокрема й фауністичний. За каталогом теріологічних колекцій ННПМ (частково каталог опубліковано: Шевченко, Золотухина, 2002, 2005; Шевченко, 2007), у фондах цього музею на сьогодні зберігається 1122 зразки ссавців (шкірки та черепи) практично всіх систематичних груп, у т. ч. 476 зразків гризунів (Rodentia), 318 кажанів (Chiroptera), 181 комахоїдних (Insectivora), 140 хижих (Carnivora), 6 зайцеподібних (Lagomorpha), 1 парнопалих (Artiodactyla). Окрім того, в остеологічній колекції відділу палеонтології ННПМ зберігається ще 442 екз.⁴ кажанів (підрахунки за даними зі статті: Годлевська, 2013). Такі матеріали не тільки ставали основою поточних публікацій дослідника, але й слугують дотепер матеріалом для нових пошуків і досліджень.

Прикладом є те, що при ревізії даних про давні зразки і поширення сліпачка в Україні, одного з найменш відомих видів ссавців європейської фауни, у фондах ННПМ автором виявлено зразок, зібраний 18.05.1950 р. за участі В. Абеленцева у Володимирівці Миколаївської обл. (вказано «leg. Мазурук» і підпис В. Абеленцева). Ця знахідка є найзахіднішою для роду *Ellobius* (Загороднюк та ін., 2015) і підтверджує згадку про цей вид у мало відомій праці цього дослідника про фауну та екологію гризунів в полезахисних смугах степу (Абеленцев, 1951). Пізніше він не раз працював в тому ж регіоні (напр.: Абеленцев, Уманская, 1968).

Важливою деталлю є те, що В. Абеленцев не тільки активно збирав матеріали, але й піклувався про їх подальше збереження і зазначав у своїх статтях, що збирає і передає зразки до фондів Центрального науково-природничого музею АН (Абеленцев, 1967 б).

² Запис в реєстрі співробітників АН за 1946–1950 рр. такий: «Абеленцев [sic!] Василь Ісакович (1913) — зоолог, кандидат біологічних наук; молодший, старший науковий співробітник (1949–1950) Інституту зоології.»

³ Побутові умови ніколи не були для нього проблемою. Холод, мокрота, кровосисні комахи, брак води і гарячого не заважали йому продуктивно працювати. Він був дуже невибагливим і швидко вирішував всі такі проблеми (напр., здобути питну воду або поставити намети в незатишному місці). Ця особливість завжди була його незмінною характеристикою і одночасно запорукою успіху кожного виїзду.

⁴ У цій колекції є 142 зразки (по 1–25 екз.) різних видів плюс нерозібрана серія з понад 300 мумій *Nyctalus*.

Монографічні дослідження. Василь Ісакович є автором трьох монографічних досліджень, які присвячено окремим найбільш складним групам ссавців фауни України і опубліковано в серії «Фауна України» у 1956 та 1968 рр. (Абеленцев, Підоплічко, 1956; Абеленцев, Попов, 1956; Абеленцев, 1968). Цими групами стали ряд комахоїдних (обсяг розділу — 159 с.), ряд кажанів (218 с.), родина мустелових (280 с.). Першу з цих праць підготовлено на основі проекту «Фауни України», підготовленого Б. Поповим, який загинув на фронті у січні 1942 р., проте залишив по собі рукопис і значні колекції (Підоплічко, 1952; Загороднюк, 2001). Ці матеріали Бориса Михайловича було суттєво доповнено новими зборами, у т. ч. кажанами із Закарпаття, яким присвячено дисертацію В. Абеленцева (Абеленцев, 1949)⁵. У продовження цих досліджень ним опубліковано низку праць, як про кажанів у цілому (Абеленцев, 1950), так і окремих видів (Абеленцев, 1967 б), те саме стосується досліджень комахоїдних, зокрема рясоніжки (Абеленцев, 1966 б) і хохулі (Абеленцев, 1969). Повернення до раніше «відпрацьованих» тем — особливість В. Абеленцева: це стосується і кажанів, і хижих, до чого він неодноразово повертався після видання монографій.

Так, вже після виходу монографії про мустелових він не раз повертався (при тому ґрунтовними дослідженнями і повногагомими статтями) до дослідження цієї групи хижих, зокрема до вивчення екології та господарського значення⁶ «кам'яної» куниці (Абеленцев, 1958, 1965) та борсука (Абеленцев, 1966 а). Одними з таких прикладів стало дослідження з фауни та екології мустелових, результати якого викладено як розділи колективної монографії, виданої видавництвом «Наука» 1973 р. — «Соболь, куниця, харза»: він став автором розділів про куницю лісову та кам'яну в Україні та Молдові (Абеленцев, 1973 а, б).

Прикладні дослідження. В темі дослідження гризунів значну увагу приділено вивченню угруповань степу. Найчастіше він виїжджав на польові дослідження на Миколаївщину. Ним досліджено особливості фауни гризунів у полезахисних лісосмугах та на полях травопільного сівобороту (Абеленцев, 1951 а), ґрунтовно вивчено біологію та шкодочинність сліпака і заходи боротьби з ним (Абеленцев, 1951 б). Продовжуючи тематику цих досліджень, 1957 р. ним спільно з Л. Гіренко опубліковано капітальну працю «Методи визначення чисельності шкідливих гризунів і боротьба з ними» (Абеленцев, Гіренко, 1957)⁷. У подальшому він повернувся до суто екологічних досліджень різних видів, зокрема провів глибоке дослідження екології хом'ячка сірого, що базувалося на підсумках стаціонарних та експедиційних досліджень, проведених протягом 1949–1957 рр. (Абеленцев, Рудишин, 1960).

Значну увагу Василь Ісакович приділяв темі «корисних» звірів, зокрема у складі теріофауни Чорноморського заповідника (Абеленцев, 1967 а). Він активно досліджував і оцінював перспективи використання ресурсів «мисливської фауни»: добре відомими й цитованими є його праці про бабака (Абеленцев та ін., 1961; Абеленцев, 1967 в, 1971, 1975), хохулю (Абеленцев, 1969) та зайця сірого (Абеленцев, Шевченко, 1975); приділяв він увагу і таким питанням, як загибель дичини на полях (Абеленцев та ін., 1972).

⁵ Ця історія залишилася неясною: В. Абеленцев не мав стартових знань про кажанів, керівник аспірантури П. Свириденко також не мав таких доробків, і ймовірним ініціатором дослідження міг бути І. Підоплічко, який знався на кажанах і опікувався у довоєнний час Б. Поповим, а згодом у статті про Б. Попова згадав про той рукопис (Підоплічко, 1952): «Основна і найбільша праця Б. М. Попова — «Кажани УРСР», яку він мав захищати як дисертацію..., була цілком закінчена в 1941 р., але не була надрукована в зв'язку з війною. Ця праця Б. М. Попова в деякій переробці ввійде як складова частина (розділ про кажанів) до 1-го тому видання «Фауна УРСР», який готується до друку». Можна припустити, що Іван Григорович сам не мав можливості оформити на себе керівництво дисертацією (в ті роки він працював одночасно в ІЗАН, Інституті археології АН та в Київському університеті). Проте, він не став навіть співавтором розділу про кажанів, хоча й був редактором того випуску і автором та співавтором двох інших частин.

⁶ Тепер це не дуже зрозуміле поняття як предмет досліджень, проте у ті роки і за тих умов науковці мали постійно доводити, що вони не їздять на полювання чи відпочинок за кошт держали, а вивчають біологію потенційно шкодочинних видів, від яких радянське господарство може нести збитки, а тому тема шкідливих і корисних звірів була важливим прикриттям фундаментальних досліджень, не менше, ніж ще нещодавно тема охорони рідкісних видів, яких активно і повсюдно нищили в період «вивчення шкідників».

⁷ Про спільні дослідження з Л. Гіренко за тематикою «боротьбістики» див.: Загороднюк, 2014 а.

Рис. 2. Василь Абеленцев у старшому віці (бл. 62 р.): на суботнику в ботанічному саду АНУ. З архіву відділу хребетних ІЗАН. Редагування В. Пархоменка.
Fig. 2. Vasyl Abelentsev in his late years (ca. 62 years old): during a subbotnik in the Botanical Garden of UAS. Photo from the archives of IZAN.

Кола спілкування і співпраці. Згідно з бібліографією, його коло професійного спілкування було широким: І. Підоплічко (фауна України, комахоїдні: Абеленцев, Підоплічко, 1956), Л. Гіренко (боротьба з гризунами: Абеленцев, Гіренко, 1957), М. Рудишиним (екологія хом'ячка: Абеленцев, Рудишин, 1960), А. Уманська (аналіз пелеток сов: Абеленцев, Уманская, 1968), І. Коллюшев, Ю. Крочко, К. Татаринів (кільцювання кажанів: Абеленцев та ін., 1968, 1969, 1970), Л. Шевченко й В. Архірчуком (вивчення зайців та іншої «дичини»: Абеленцев та ін., 1972, Абеленцев, Шевченко, 1975).

Деякий час він продуктивно співпрацював із В. Самошем та Г. Модіним. Останній був директором Стрільцівського степу та дослідником його фауни (Загороднюк, 2014 б). Із 1968 до принаймні 1972 р. В. Абеленцев був куратором цього заповідника і вів там дослідження⁸, зокрема й щодо екології та можливостей реакліматизації бабака в Україні (Абеленцев та ін., 1961).

За спогадами старших колег, він також співпрацював з І. Сокуром (згадка в авторефераті дисертації І. Сокура 1961 р.) і товаришував з ним. У діяльності мисливського колективу участі не брав. У 1980 р. він увійшов до колективу авторів Червоної книги України (Абеленцев та ін., 1980).

У той самий час він не був таким вже емоційним і товариським. За спогадами Л. Шевченко, був фактично самотником: не бував на застіллях, на перекурах (не палив), не співав, не захоплювався грибами чи ягодами, садом, риболовлею, на роботі був тільки у робочий час, з самого ранку і до 19 год., всю роботу робив в інституті. Він до неї ставився дуже відповідально, навіть жив нею, проте тільки у робочий час. Під час експедицій він також ніяк не виявляв особливого товариського спілкування, все було чітко організовано, робота мала бути виконана у повному обсязі, при елементарному побуті, проте без багаття і пісень, без гостей з місцевими, без застіль. Це була його особливість. Поза роботою він себе не уявляв. Тому й пенсія стала для нього вироком, порожнечою, в якій він дуже скоро згас.

Публікації Василя Абеленцева

Загалом зібрано бібліографічні відомості про 35 наукових праць дослідника (Василь..., 2017), проте їх напевно було значно більше (з тезами доповідей — до 100). В його дослідницькому профілі в гугл-академії на лічильнику — 330 цитувань, індекс Хірша $h = 8$, шість статей мають 10 і більше цитувань⁹. Ці індекси продовжують зростати: за 20 місяців від часу створення профілю (з 01.08.2015) кількість цитувань збільшилася на 127.

П'ятьма найбільш цитованими його працями за версією Google Академії є такі:

⁸ У серпні 1994 р. під час своєї першої експедиції до Стрільцівського степу автор цього нарису застав ще цілу на той час будівлю зоологічної лабораторії, чималу бібліотеку і стос рукописів в ній, а на її горіщі — численні опудала та скелети й черепи хижих ссавців (порядку 20–50 зразків, які напевно були частиною невеликого музею); один з них було передано на визначення палеонтологам ННПМ (це була перегузня).

⁹ Для прикладу, за тим самим джерелом (Scholar Google) інші українські теріологи того часу мають такі обсяги цитувань: Іван Підоплічко ($n = 988$, $h = 13$), Вадим Топачевський ($n = 463$, $h = 11$), Костянтин Татаринів ($n = 397$, $h = 10$), Павло Свириденко ($n = 220$, $h = 9$), Володимир Наглов ($n = 177$, $h = 8$), Михайло Ковтун ($n = 129$, $h = 6$), Іван Сахно ($n = 75$, $h = 5$), Валентин Крижанівський ($n = 75$, $h = 5$), Іван Сокур ($n = 72$, $h = 5$) тощо. Тобто, за цими показниками Василь Ісакович посідає 4 місце, що є значним визнанням.

- *Кажани* (в серії «Фауна України») (Абеленцев, Попов, 1956) — 78 цит. (загалом у Scholar Google є 119 цитувань книги в цілому: Абеленцев та ін., 1956);
- *Бабак в Україні* (Абеленцев, 1971) — 33 цит.;
- *Куницеві* (в серії «Фауна України») (Абеленцев, 1968) — 32 цит.;
- *Підсумки кільцювання рукокрилих в Українській РСР* (Абеленцев та ін., 1970) — 19 цит.;
- *Про кажанів Закарпатської та інших західних областей УРСР* (Абеленцев, 1950) — 15 цит.

Це доволі вагомих внесок у розвиток теріологічних досліджень в Україні. Василь Ісакович в усіх своїх працях дотримувався чіткого правила покладатися на факти і тільки на них. У його публікаціях практично відсутні гіпотези та обговорення, дискусії і суперечки, проте вони насичені добротним первинним матеріалом і є цінними узагальненнями, які становлять основу порівнянь минулих і сучасних станів фауни. У значній частині випадків його публікації підтвердженні рясним колекційним матеріалом, що широко ним використовувався при описах фауни, зокрема й кажанів (Абеленцев, Попов, 1956).

Останньою публікацією В. Абеленцева стала його праця в матеріалах Всесоюзної наради 1980 р. «Рукокрилі (Chiroptera)», присвячена осіннім міграціям кажанів на півдні України (Абеленцев, 1980). Він закінчив свій шлях тим, з чого й почав, — вивченням кажанів. І ця остання його праця була про осінній відліт кажанів у вирій. Того ж року й тієї осені не стало і Василя Ісаковича. І його душа поринула в Іррію, за його кажанами.

Подяки

Автор дякує І. Легейді, Г. Панову, Ю. Семенову та Л. Шевченко за допомогу у зборі публікацій, фотографій і спогадів, Л. Годлевській за передану у користування копію особової справи В. Абеленцева, З. Баркасі за редагування англійських частин цього тексту, В. Пархоменку за редагування світлин. Моя подяка В. Константиновій за допомогу у оформленні бібліографії та пошуку важкодоступних джерел. Автор дякує Е. Король за допомогу у пошуку могили і з'ясування дат життя В. Абеленцева.

Література • References

- Абеленцев, В. И.* Фауна, экология и хозяйственное значение рукокрылых Закарпатской области: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Киев, 1949. 16 с.
- [*Abelentsev, V. I.* Fauna, ecology and economic significance of bats in the Transcarpathian region: Abstract of Thesis ... Cand. biol. sci. Kyiv, 1949. 16 p. (in Rus.)]
- Абеленцев, В. И.* О летучих мышах Закарпатской и других западных областей УССР // Наукові записки Київського державного університету. 1950. Том 9. С. 59–74.
- [*Abelentsev, V. I.* On the bats of the Transcarpathian region and other western regions of Ukraine // *Naukovi Zapysky. Kyiv State University.* 1950. Vol. 9. P. 59–74. (in Rus.)]
- Абеленцев, В. И.* Распределение грызунов в полевых защитных лесонасаждениях и на межполосных полях травопольного севооборота степной части УССР // Труды Института зоологии / АН УССР. Киев, 1951 а. Том 6. С. 78–93.
- [*Abelentsev, V. I.* Distribution of rodents in field-protecting forest belts and the inter-strip fields of grass-field crop rotation of the steppe part of the USSR // *Trudy Inst. Zool. AN Ukr. SSR.* Kyiv, 1951. Vol. 6. P. 78–93. (in Rus.)]
- Абеленцев, В. И.* О биологии, причиняемой вреде и борьбе со слепышом в полевых защитных лесных полосах и на полях // Труды Института зоологии / АН УССР. Киев, 1951 б. Том 6. С. 136–147.
- [*Abelentsev, V. I.* On the biology and damage caused by mole rats and the fight against them in field-protecting forest belts and fields // *Trudy Inst. Zool. AN Ukr. SSR.* Kyiv, 1951. Vol. 6. P. 136–147. (in Rus.)]
- Абеленцев, В. И., Підоплічко, І. Г.* Ряд комаходні – Insectivora // Фауна України. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. Том 1: Ссавці, вип. 1. С. 70–228.
- [*Abelentsev, V. I., Pidoplichko, I. G.* The Order of Insectivores – Insectivora // *Fauna of Ukraine.* Kyiv: Acad. Sci. Ukr. RSR Press, 1956. Vol. 1, Is. 1. P. 70–228. (in Ukr.)]
- Абеленцев, В. И., Попов, Б. М.* Ряд рукокрилі, або кажани – Chiroptera // Фауна України. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. Том 1: Ссавці, вип. 1. С. 229–446.
- [*Abelentsev, V. I., Popov, B. M.* Order Chiroptera, or bats // *Fauna of Ukraine.* Kyiv: Acad. Sci. Ukr. RSR Press, 1956. Vol. 1: Mammals, Is. 1. P. 229–446. (in Ukr.)]
- Абеленцев, В. И., Підоплічко, І. Г., Попов, Б. М.* Загальна характеристика ссавців. Комаходні, кажани. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. 448 с. (Серія: Фауна України; Том 1: Ссавці, вип. 1).
- [*Abelentsev, V. I., Pidoplichko, I. G., Popov, B. M.* General characteristics of Mammals. Insectivores, bats. Kyiv: Acad. Sci. Ukr. RSR Press, 1956. 448 p. (Fauna of Ukraine; Vol. 1: Mammals, Is. 1). (in Ukr.)]
- Абеленцев, В. И., Гиренко, Л. Л.* Методы определения и учета численности вредных грызунов и борьба с ними // Методы учета паразитологической ситуации и борьба с паразитами сельскохозяйственных животных. Киев, 1957. С. 178–196.
- [*Abelentsev, M. I., Hirenko, L. L.* Methods of census of pest rodents and their control // *Methods of Estimation of Parasitological Situation and Control of Parasitoses of Farm Animals.* Kyiv, 1957. P. 178–196. (in Rus.)]
- Абеленцев, В. И.* Матеріали до живлення кам'яної куниці // Наукові записки Державного природознавч. музею. Львів, 1958. Том 6. С. 147–158. <https://goo.gl/SfosR7>
- [*Abelentsev, V. I.* Materials on Martes foina nourishment (orig.) // *Naukovi Zapysky / Natural History Museum, AS of*

- Ukraine. 1958. Vol. 6. P. 147–158. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. І., Рудышин, М. П.* До екології сірого хом'ячка на Україні // Наукові записки / Науково-природознавчого музею АН УРСР. Київ : Вид-во АН Укр. РСР, 1960. Том 8. С. 104–119. <https://goo.gl/aa2tdf>
- [*Abelentsev, V. I., Rudyshin, M. P.* On the ecology of the small grey hamster in the Ukraine // *Naukovi Zapysky / Natural History Museum, AS of Ukraine*, 1960. Vol. 8. P. 104–119. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И., Самош, В. М., Модин, Г. В.* Современное состояние поселений байбака и опыт его реакклиматизации на Украине // Труды Среднеазиатского научно-исследовательского противочумного института. Алма-Ата, 1961. Том 7. С. 309–320.
- [*Abelentsev, V. I., Samosh, V. M., Modin, G. V.* Current state of the marmot settlements and the experience of its reaclimatization in Ukraine // *Trudy [Proceedings] of the Central Asian Anti-Plague Research Institute*. Alma-Ata, 1961. Vol. 7. P. 309–320. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. І.* До екології кам'яної куниці на Україні // Наземні хребетні України (екологія, поширення, історія фауни) / За ред. І. Г. Підоплічка. Київ : Наукова думка, 1965. С. 35–44.
- [*Abelentsev, V. I.* To the ecology of the beech marten in Ukraine // *Terrestrial Vertebrates of Ukraine* / Ed. by I. G. Pidoplichko. Kyiv : Naukova Dumka Press, 1965. P. 35–44. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. І.* До екології та господарського значення борсука на Україні // Екологія та історія хребетних фауни України. Київ : Наукова думка, 1966 а. С. 73–89.
- [*Abelentsev, V. I.* To the ecology and economic significance of the badger in Ukraine // *Ecology and History of Vertebrates of the Fauna of Ukraine*. Kyiv : Naukova Dumka Press, 1966. P. 73–89. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И.* О восточной границе ареала малой куторы // Четвертая межвузовская зоогеографическая конференция : Тезисы докладов 26–30 сентября 1966 г. Одесса, 1966 б. С. 6–7.
- [*Abelentsev, V. I.* About eastern border of the Mediterranean water shrew distribution // *The Fourth Inter-University Zoogeographical Conference*. Odessa, 1966. P. 6–7. (in Ukr.)]
- Абельцева, В. И.* Полезные звери Черноморского заповедника и их охрана // Тез. докл. науч. конф., посв. 40-летию Черноморского госзаповедника АН УССР. Киев, 1967 а. С. 1–5.
- [*Abelentsev, V. I.* Useful mammals of the Black Sea Reserve and their protection // *Abstracts of Scientific Conference Devoted to the 40th Anniversary of the Black Sea State Reserve*, Ukr. Acad. Sci. Kyiv, 1967. P. 1–5. (in Rus.)]
- Абельцев, В. И.* О находке вечерницы малой в Закарпатской области УССР // Вестник зоологии. 1967 б. № 3. С. 70–71.
- [*Abelentsev, V. I.* About the finding of the lesser noctule in the Transcarpathian region, Ukrainian RSR // *Vestnik zoologii*. 1967. No. 3. P. 70–71. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И.* Запасы, охрана и использование байбака на Украине // Ресурсы фауны сурков в СССР (Материалы совещания 27–29.03.1967, Москва). Москва : Наука, 1967 в. С. 38–47.
- [*Abelentsev, V. I.* Resources, protection and economic use of the marmot in Ukraine // *Resources of Fauna of Marmots in the USSR (Materials of the Conference 27–29.03.1967, Moskva)*. Moskva : Nauka Press, 1967. P. 38–47. (in Rus.)]
- Абельцев, В. І.* Куницеви. Київ : Наукова думка, 1968. 280 с. (Фауна України; Том 1: Ссавці, вип. 2).
- [*Abelentsev, V. I.* The Mustelids. Kyiv : Naukova Dumka Press, 1968. 280 p. (Series: Fauna of Ukraine. Vol. 1: Mammals, Is. 2). (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И., Уманская, А. С.* Зимнее питание ушастой совы в Херсонской области // Орнитология. Москва : МГУ, 1968. Вып. 9. С. 331–334.
- [*Abelentsev, V. I., Umanskaya, A. S.* Winter feeding of the long-eared owl in Kherson region // *Ornitologia*. Moscow: Moscow State University, 1968. Is. 9. P. 331–334. (in Rus.)]
- Абельцев, В. И., Колошев, И. И., Крочко, Ю. И., Татарынов, К. А.* Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщение 1 // Вестник зоологии. 1968. № 6. С. 59–64.
- [*Abelentsev, V. I., Koliushev, I. I., Krochko, Y. I., Tatorynov, K. A.* Results of bat ringing in the Ukrainian RSR for 1939–1967. Communication 1 // *Vestnik zoologii*. 1968. No. 6. P. 59–64. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И., Колошев, И. И., Крочко, Ю. И., Татарынов, К. А.* Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщение 2 // Вестник зоологии. 1969. № 2. С. 20–24.
- [*Abelentsev, V. I., Koliushev, I. I., Krochko, Y. I., Tatorynov, K. A.* Results of bat ringing in the Ukrainian RSR for 1939–1967. Communication 2 // *Vestnik zoologii*. 1969. No. 2. P. 20–24. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И.* Состояние популяции выхухолы и задачи охраны её на Украине // Изучение ресурсов наземных позвоночных фауны Украины. Киев : Наукова думка, 1969. С. 6–10.
- [*Abelentsev, V. I.* State of the desman's population and tasks for its protection in Ukraine // *Izuchenie Resursov Nazemnykh Pozvonochnykh Fauny Ukrainy [Research of Terrestrial Vertebrates Resources of the Ukrainian Fauna]*. Kyiv : Naukova Dumka Press, 1969. P. 6–10. (in Rus.)]
- Абельцев, В. И., Колошев, И. И., Крочко, Ю. И., Татарынов, К. А.* Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщение 3 // Вестник зоологии. 1970. № 1. С. 61–65.
- [*Abelentsev, V. I., Koliushev, I. I., Krochko, Y. I., Tatorynov, K. A.* Results of bat ringing in the Ukrainian RSR for 1939–1967. Communication 3 // *Vestnik zoologii*. 1970. No. 1. P. 61–65. (in Ukr.)]
- Абельцев, В. И.* Байбак на Украине // Фауна и экология грызунов. Москва, 1971. Вып. 10. С. 217–233.
- [*Abelentsev, V. I.* The marmot in Ukraine // *Fauna and Ecology of Rodents*. Moskva, 1971. Is. 10. P. 217–233. (in Rus.)]
- Абельцев, В., Шевченко, Л., Архипчук, В.* Гибель дичи на полях Украины // Охота и охотничье хозяйство. 1972. № 9. С. 10–12.
- [*Abelentsev, V. I., Shevchenko, L. S.* The death of game animals in the fields of Ukraine // *Okhota i Okhotnichie Khoziaistvo*. 1972. No. 9. P. 10–12. (in Rus.)]
- Абельцев, В. И.* Лесная куница. Украина и Молдавия // Соболь, куницы, харза: размещение запасов, экология, использование и охрана / Под ред. А. А. Насимовича. Москва : Наука, 1973 а. С. 186–193.
- [*Abelentsev, V. I.* Pine marten: Ukraine and Moldavia // *Sables, Martens, and Yellow-Throated Martens* / Ed. by A. A. Nasimovich. Moskva : Nauka, 1973. P. 186–193. (in Rus.)]
- Абельцев, В. И.* Каменная куница. Украина и Молдавия // Соболь, куницы, харза: размещение запасов, экология, использование и охрана / Под ред. А. А. Насимовича. Москва : Наука, 1973 б. С. 202–213.
- [*Abelentsev, V. I.* Beech marten: Ukraine and Moldavia // *Sables, Martens, and Yellow-Throated Martens* / Ed. by A. A. Nasimovich. Moskva : Nauka, 1973. P. 202–213. (in Rus.)]
- Абельцев, В. И.* Численность и хозяйственное использование ресурсов степного сурка на Украине // Бюллетень МОИП, отд. биол. 1975. Том 80, № 6. С. 29–35.
- [*Abelentsev, V. I.* Abundance and economic use of the steppe marmot's resources in Ukraine // *Bulletin of Moscow Soc. of Nature Investigator, Biol. Dept*. 1975. Vol. 80, No. 6. P. 29–35. (in Rus.)]

- Абеленцев, В. И., Шевченко, Л. С. Научные основы восстановления запасов зайца-русака на Украине и их эксплуатация // Вестник зоологии. 1975. № 5. С. 17–21.
[Abelentsev, V. I., Shevchenko, L. S. The scientific basis for the restoration of hare stocks in Ukraine and their exploitation // Vestnik zoologii. 1975. No. 5. P. 17–21. (in Rus.)]
- Абеленцев, В. И., Гайченко, В. О., Золотухина, С. И. та ін. Ссавці // Червона книга Української РСР. Київ : Наукова думка, 1980. С. 9–67.
[Abelentsev, V. I., Gaichenko, V. A., Zolotukhina, S. I. et al. Mammals // Red Data Book of the Ukrainian RSR. Kyiv : Naukova Dumka Press, 1980. P. 9–67. (in Ukr.)]
- Абеленцев, В. И. Об осеннем пролете рукокрылых на юге Украины // Рукокрылые (Chiroptera) : Материалы Всесоюзного совещания. Москва : Наука, 1980. С. 195.
[Abelentsev, V. I. About the autumn migration of bats in the south of Ukraine // Rukokrylyie (Chiroptera): Proc. of All-Union Conf. Moskva : Nauka Press, 1980. P. 195. (in Rus.)]
- Василь Абеленцев, Vasyi Abelentsev (1913–1980) [Персональний профіль дослідника]. Scholar Google. 2017. <https://goo.gl/1vqxdm>
- Годлевська, Л. В. Рецентні рукокрилі в колекції Палеонтологічного музею ННПМ НАН України // Збірник праць зоол. музею. 2013. № 44. С. 145–157. <https://goo.gl/1ldYzv>
[Godlevska, L. V. Recent bats in the collection of the Paleontological museum of NMNH, NAS of Ukraine // Zbirnyk Prats Zoolohichnoho Muzeiu. 2013. No. 44. P. 145–157. (in Ukr.)]
- Загороднюк, І. Теріологічні дослідження Леоніда Гіренка // Праці Теріологічної школи. 2014 а. Том 12. С. 114–126.
[Zagorodniuk, I. Theriological research by Leonid Hirenko // Proceedings of the Theriological School. 2014. Vol. 12. P. 114–126. (in Ukr.)]
- Загороднюк, І. Георгій Модін та колекційні зразки ссавців у теріологічних колекціях зі сходу України // Зоологічні колекції та музеї / Національний науково-природничий музей НАН України. Київ, 2014 б. С. 113–114. ISBN 978-966-02-7388-7.
[Zagorodniuk, I. George Modin and collected samples of mammals in mammological collections from the East of Ukraine // Zoological Collections and Museums / National Museum of Natural History, Ukr. Acad. Sci. Kyiv, 2014. P. 113–114. (in Ukr.)]
- Загороднюк, І., Коробченко, М., Підгайний, М. Найдавніші колекційні зразки Ellobius talpinus (Rodentia) у природничих музеях України: розвідки з історії колекцій // Вісник Національного науково-природничого музею. 2015. Том 13. С. 101–110.
[Zagorodniuk, I., Korobchenko, M., Pidhainy, M. The Oldest Collected Samples of Ellobius talpinus s. l. (Rodentia) in Natural History Museums of Ukraine: An Investigation into the History of Collections // Proceedings of the National Museum of Natural History. 2015. Vol. 13. P. 101–110. (in Ukr.)]
- Мазурмович, Б. М. Розвиток зоології на Україні. Київ : Видво Київського університету, 1972. 229 с.
[Mazurmovych, B. M. The Development of Zoology in Ukraine. Kyiv : Kyiv Univ. Press, 1972. 229 p. (in Ukr.)]
- Підоплічко, І. Г. Пам'яті Б. М. Попова (до 10-річчя з дня смерті) // Збірник праць зоологічного музею. 1952. № 25. С. 96–97.
[Pidoplichko, I. G. In the memory of B. M. Popov (to the 10th anniversary of death) // Zbirnyk Prats Zool. Muz. 1952. No. 25. P. 96–97. (in Ukr.)]
- Список наукових співробітників АН УРСР (1946–1950) // Історія Національної академії наук України. 1946–1950 : Частина 2. Додатки / Упоряд.: Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, О. М. Березовський, В. А. Кучмаренко. Київ, 2008. С. 263–398. ISBN 978-966-02-5064-2.
[List of research staff of the Ukr. RSR Academy of Sciences (1946–1950) // History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1946–1950: Part 2. Annexes / Compil. by L. M. Yaremenko, S. V. Starovoit, O. M. Berezovsky, V. A. Kuchmarenko. Kyiv, 2008. P. 263–398. (in Ukr.)]
- Шевченко, Л. С., Золотухина, С. И. Млекопитающие. Выпуск 1. Мышиные – Muridae / Зоомузей ННПМ НАН України. Київ, 2002. 217 с. ISSN 966-02-2613-6.
[Shevchenko, L. S., Zolotukhina, S. I. Mammals. Issue 1. Murids – Muridae / Zool. Mus. of the National Museum of Natural History of Ukraine. Kyiv, 2002. 217 p. (in Rus.)]
- Шевченко, Л. С., Золотухина, С. И. Млекопитающие. Выпуск 2. Насекомоядные, рукокрылые, зайцеобразные, грызуны / Зоомузей ННПМ НАН України. Київ, 2005. 238 с. ISSN 966-02-3592-5.
[Shevchenko, L. S., Zolotukhina, S. I. Mammals. Issue 2. Insectivores, Bats, Lagomorphs, Rodents / Zool. Mus. of the National Museum of Natural History of Ukraine. Kyiv, 2005. 238 p. (in Rus.)]
- Шевченко, Л. С. Млекопитающие. Выпуск 3. Хищные Carnivora. Зайцеобразные Lagomorpha (дополнение) / Зоол. музей ННПМ НАН України. Київ, 2007. 80 с. ISSN 978-966-02-4462-7. <https://goo.gl/pWPIKC>
[Shevchenko, L. S. Mammals. Issue 3. Carnivores. Lagomorphs (addendum) / Zool. Mus. of the National Museum of Natural History of Ukraine. Kyiv, 2007. 80 p. (in Rus.)]